

SLOVENŠKO SPLOŠNO ŽENSKO DRUŠTVO V LJUBLJANI

DAMIJANA FORTUNAT

Uvod

O ženskem vprašanju se razpravlja že več stoletij. Pavlina Pajkova je bila prva Slovenka, ki je leta 1884 pisala o tem vprašanju. Analizirala je položaj žensk v zgodovini vse do pojava krščanstva, za katerega je menila, da je bilo edino, ki je izreklo »modro in blaginje polno izjavo, da so vsi ljudje enaki, tedaj tudi moški in ženske.«¹

O tej temi je bilo največ napisanega v časopisih. Želja po izhajanju ženskega časopisa se je na Slovenskem uresničila s časopisom Slovenka, ki je pričel izhajati v Trstu, in sicer od 1897. do 1900. 14-dnevno kot priloga Edinosti, v letih od 1900 do 1902 pa kot samostojen mesečnik. Prav v Slovenki je bilo objavljenih največ člankov o ženskem vprašanju oziroma emancipaciji. Težka pot žene od nešolane kmetice do delavke, učiteljice, nameščanke s srednješolsko in visokošolsko izobrazbo je ob koncu 19. stoletja privedla do samostojnih ženskih organizacij. Le-te so bile v času pred prvo svetovno vojno že dokaj številne, ustanovljene z željo po vzajemni podpori in pomoči. Ustanovljene so bile tudi organizacije za posebne namene, tako npr. ženska protialkoholna društva, ki so bila dokaj številna na prehodu iz 19. v 20. stoletje. Ženske je sprva povezovala predvsem religiozna pripadnost, zlasti krščanstvo. V tem času so bila številna katoliška združenja. Klerikalci so z dr. Krenom na čelu leta 1894 organizirali katoliško društvo za delavke. Meščanke so bile organizirane v Splošnem ženskem društvu, socialno-demokratske žene pa so delovale v splošnih delavskih strokovnih organizacijah.

Za čas po prvi svetovni vojni je značilno, da se vedno bolj čuti politična usmerjenost žensk, kar se je kazalo v ženskih organizacijah. Vključujejo se v klerikalno Prosvetno zvezo v Ljubljani in Mariboru, ki je bila ustanovljena leta 1923, v napredno Zvezo kmečkih fantov in deklet, ustanovljeno 1924. in v družbo sv. Cirila in Metoda. Sodelovale so še pri tako imenovanih narodno-obrambnih, humanitarnih, podpornih, zdravstvenih in telesnovzgojnih organizacijah. Družile so se tudi v stanovske organizacije, kot so bile: Splošno žensko društvo v Ljubljani in Mariboru, Kolo jugoslovanskih sester, Zveza akademsko izobraženih žena, Slovenska krščanska zveza, Društvo slovenskih učiteljic in Zveza delavskih žena in deklet v Ljubljani (ustanovljena 1924).

V prispevku, ki je nekoliko spremenjena in

skrajšana oblika diplomske naloge, sem se osredotočila na delovanje Slovenskega splošnega ženskega društva (SSŽD) v Ljubljani. V tem okviru sem skušala osvetliti delovanje Slovenk v času od 1900 do 1930. Predvsem me je zanimala njihova usmeritev glede na takratno politično situacijo, njihov razvoj od nepismenih in nerazgledanih žena do visokošolskih izobraženek, njihov položaj v družbi ter odnos moških do njihovega boja za politično udejstvovanje in emancipacijo.

Namen ustanovitve Slovenskega splošnega ženskega društva v Ljubljani, cilji in naloge

»V svesti si, da je prosvetljeno, naobraženo ženstvo največja opora naroda, v svesti si dalje, da je le v množini, v zdravi, krepki organizaciji moč,«² se je po iniciativi trgovke Jos. Vidmarjeve zbralo lepo število ljubljanskih Slovenk, da si ustanovijo društvo. Ustanoviti žensko društvo v tistem času pa ni bilo lahko, potrebno je bilo namreč postaviti slovensko ženstvo na lastne noge, da bi pričelo misliti z lastno glavo, misliti in delati tudi zase.³ To je bila takrat velika predrznost. Minka Govekarjeva je zapisala: »Vajene smo pač bile, da smo stale v prvih vrstah vseh narodnih prireditev, kamorkoli so nas poklicali moški, prodajale in stregle smo za »narodov blagor«, da, tudi kako manifestacijo ali demonstracijo smo s svojimi diskontnimi živjo klici oživljale ali okrepile.«⁴

Na ustanovitev in združitvev ženstva v lastno društvo so pozivale že v časopisu Slovenka, kjer so obsojale nemškutarjenje in preziranje domačega. Slovenski narod je zapisal: »Resni časi se nam bližajo, slovenska zavednost kliče Slovenke na delo. Učimo se od tujcev, katere tako opičje oponašamo, proč s hlapčevskim usmiljenjem do tujca, bodimo usmiljeni do samih sebe, do svojih ljudi. Podpirajmo domačega trgovca, kupujmo svoje potrebščine pri Slovencih, ne dičimo se s tujim blagom.«⁵

Pri pregledovanju dokumentov, predvsem iz začetnega delovanja društva, je razbrati, kako močan je bil srd do nekaterih ljubljanskih dam, ki jim je bilo očitano nemškutarjenje, s katerim so si želele pridobiti ugled oziroma boljši položaj v družbi. Ljubljankanke so torej uresničile svoje želje in ustanovile društvo. Pravila društva je izdelala odločna pisateljica Elvira Dolinarjeva – Danica.⁶ Ministrstvo za notranje zadeve jih je potrdilo 5. janu-

Knjižnica Splošnega ženskega društva

arja 1901. Takrat se je tudi konstituiral začasni odbor, ki je pričel takoj delovati. Članice je pozival k izražanju svojih misli. »Saj je vendar tudi namen društva osvoboditi ženstvo duševne odvisnosti, duševnega suženjstva.«⁷ Tudi ženske naj bi si namreč upale povedati svoje mnenje in nazore. Namen ustanovitve SSŽD je bil sprva predvsem poskrbeti za širšo izobrazbo članic in slovenskega ženstva sploh.⁸

Sprva so ves svoj trud usmerile v ustanavljanje šol, predvsem gospodinjskih. V literaturi⁹ je kot prva strokovna šola za ženske omenjena babiška šola, ki je bila ustanovljena v Ljubljani že leta 1753. Slovenke so bile mnenja, da je »dolžnost vsake ženske, da se izobrazuje, naj si postane potem že služkinja, delavka, kuharica, prodajalka, učiteljica ali zdravnica.«¹⁰ Zdi se, da so k nevednosti žensk precej prispevali moški. Saj je še vedno veljalo načelo, naj bo žena poslušna, ter prepoved vmešavanja žensk v tako imenovane moške zadeve. Ženske so se zavedale svoje poudrejenosti moškemu. »Ako se omoži, ji je pa še tem bolj treba temeljite izobrazbe, da more izvrševati častno svoj poklic i kot mati i kot soproga. Da temu doslej ni bilo vedno tako, so krivi v prvi vrsti moški sami, saj gospodom je bila in je deloma še ženska samo gospodinja ali pa igrača, z njeno telesno lepoto, toaletno

eleganco ter z njenim denarjem se ponašajo pred svetom; čestokrat pa se dogaja tudi nasprotno: žena, hči, sestra živi od sijaja svojega moža, očeta, brata. To je sicer jako ceneno in komodno a malo častno ter docela neopravičeno, kajti kar je mož, oče, to nikakor še nisem jaz. Toda kakor rečeno: možje sami nas razvajajo. Saj razmotrivata ženin in nevesta, predno se vzameta, natančno vsa vprašanja glede stanovanja, toalet, obiskov ter zlasti glede dote, torej vse postransko pride na vrsto, pozablja se pa pri tem na bistvo, zaročenca pozabita premisliti, ali sta si po izobrazbi in naziranju tako blizu, da bosta mogla živeti srečno vse življenje drug poleg drugega. In pozneje ko sta si mož in žena. . . Prav redkokdaj skuša razširiti mož svoji ženi obzorje, saj se razgovarja z njo le o najplitvejših, vsakdanjih stvareh, in ako govori že z njo o čem resnejšem, važnejšem, o višjih vprašanjih kulture, o dnevnih dogodkih, o literaturi in umetnosti, je vedno površen, brez vsake temeljitosti. Navadno ne ve žena ničesar o težnjah moža, da niti ne sluti, kaj ga boli in veseli. Dokler bodo vladale take razmere, bo imel svet – in to z vso pravico – ženske za nekaka nižja bitja, ki imajo v zakonu iste, v nekem oziru še večje dolžnosti, kot možje, nikakor pa ne istih pravic. Ženstvo pa bode imelo iste pravice in dolžnosti le tedaj, če bode srčna in

Klubska soba Splošnega ženskega društva

umstvena izobrazba moštva in ženstva vzporedna. Zlasti Slovenci potrebujemo ne le unanije elegantnih in v vedenju uglajenih dam, nego predvsem inteligentnih, izomikanih in samostojno pametno mislečih žen in deklet.¹¹

Žensko nevednost so, kot sem že omenila, hotele zmanjšati z izobraževanjem. Pri tem so se posluževale:

- a) poučevanja v pisani in govorjeni besedi ter prirejanja učnih krogov in javnih ter društvenih predavanj, ki so bila zelo številna
- b) literarnega ustvarjanja
- c) ustanavljanja čitalnic in knjižnic
- d) prirejanja skupnih izletov, veselic, koncertov in drugih zabav
- e) podpiranja revnih nadarjenih deklet pri šolski in stanovski strokovni izobrazbi in
- f) ustanavljanja društvenih podružnic.¹²

Število članic društva je naraščalo zelo hitro. V letu 1901 je pristopilo 45 novih članic in dve ustanovnici, tako da je bilo v društvu že 229 članic in 25 ustanovnic, skupaj 254.¹³ Sprva je bil njihov vir dohodka predvsem članarina, ki je znašala 20 kron, vpisnina po 40 kron ter razni darovi in dohodki od predavanj, ki pa so bili skromni. To jim je v prvem letu delovanja najbrž zadoščalo za stroške, ki so jih imele za vezanje knjig in najem prostorov. Tako jim je leta 1901 ostalo v blagajni še

52 kron 50 hl. Že naslednje leto so dobile podporo občinskega sveta (200 kr), leta 1902 pa podporo kreditne banke (50 kr). Z leti sta se podpornim članicam pridružili še Narodna tiskarna in slovenska Kmetijska posojilnica.¹⁴ Kot je razvidno iz blagajniških letnih poročil, so svoje delovanje večinoma finansirale same, tudi s prirejanjem veselic in predavanj. Skratka, zdi se, da so skušale biti neodvisne tudi finančno.

Zavedale so se pomembnosti knjig, zato so posvetile svojo pozornost knjižnici, ki so jo z bogatimi darili podprle knjigarne, založništva in privatniki. Društvo je podedovalo bogato knjižnico takrat že pokojnega Drag. Žagarja. Z leti se je nabralo precej knjig in zvezkov, zlasti leposlovnih, a tudi socialnih, pedagoških, naravoslovnih in drugih poučnih. Društvo je nabavljalo predvsem knjige, ki so obravnavala ženska vprašanja. Knjižnica je bila do prve svetovne vojne samo društvena, po vojni pa je postala javna in vsakomur dostopna.

Njihova skrb je bila že od vsega začetka prirejati tudi predavanja in kurze, ki so bili iz leta v leto številčnejši. Prvo predavanje, ki ga je imela 29. septembra 1901 Zofka Kvedrova na temo Ženska v družini in družbi, je želo veliko uspeha in odobravanja. Drugo, večje predavanje v decembru istega leta je imel dr.

Tavčar; imelo je naslov Žena in politika. Od leta 1902 pa do vojne je društvo prirejalo predavanja v veliki dvorani Mestnega doma.¹⁵ To so bila po večini brezplačna javna predavanja, ki so bila zlasti prvih deset let – ko še ni nihče prirejal takih predavanj – izredno dobro obiskana. Kot zanimivost navajam nekaj aktualnih tem tistega časa in imen predavateljev:¹⁶

dr. Ivan Robida: Duša žene
sodnik Ant. Kuder: O prvem razvoju trgovine in o denarju sploh

Zofka Kvedrova: Moderna žena
Karel Linhart: Iz zgodovine socializma in žene

dr. Fran Novak: Država in cerkev, Razdružljivost zakona

dr. Bretl: Negovanje zob
dr. Janko Pajk: O renesansi ali umetniškem preporodu v Italiji, O ženah v Napoleonovi rodbini

dr. Viktor Murnik: Emil Zola in telovadba
prof. Rajko Perušek: O oblikah žene v družbi

Minka Govekarjeva: Marya Konopnicka
ravnatelj Iv. Macher: Fizika v kuhinji

dr. Josip Tomišek: O ženski emancipaciji
dr. Vinko Šercl: O svetovnih jezikih, O pomenu in razvoju mutastih jezikov in o vplivu žensk na pantomimiko

dr. Dem. Bleiweis – Trsteniški: Kako naj sodelujejo naše žene v boju proti jetiki, O modrih zmotah, O higieni človeškega telesa

prof. Milan Korun: Ženska volilna pravica z oziroma na novi ljubljanski občinski volilni red

prof. dr. Fran Ilešič: O zgodovinsko znamenitih Slovenkah

dr. Ferdo Müller: O ženski emancipaciji
Alojzija Štebi: O uspehih ženske volilne pravice drugod

Cirila Štebijeve: Kongres mednarodne ženske zveze v Kristijaniji

Mila Vdovičeva: Žena v zgodovini in javnosti

Že iz tega je razvidno, da so skušali zajeti čim več zanimivih področij, od zdravstva, higiene, gospodinjstva, zgodovine, pa vse do umetnosti in kulture. Društvo je poleg teh prirejalo tudi interna društvena predavanja, kjer so predavale društvene članice. V okviru društva so organizirale še razne kurze in tečaje. Tako so 18. novembra 1903 odprle trgovski kurz, 1904. pa poseben kurz za slovensko korespondenco, zaradi slabe udeležbe pa so let tega opustili.¹⁷ Najbolj številni so bili kurzi za knjigovodstvo ter krojenje in risanje.

Ob prvih nemirih na Balkanu so spremenile prvotni program društva. Svoje delovanje so v času prve balkanske vojne usmerile v dobrodelne akcije za srbski in bolgarski Rdeči križ. Društvo je zbralo nekaj vagonov obleke, obvez, zdravil in zdravniških ter bolniških po-

trebščin. V letih 1912/1913 so se osredotočile na pripravo in izpeljavo velike loterije z 200 umetniškimi dobitki, ki so jih darovali umetniki sami, v prid slovenskim umetnikom. Narečtovana razstava Jugoslovanska žena pa je v letu 1914 zaradi izbruha vojne odpadla. To je bil čas, ko so društvenice svoje prvotne programe opustile in se usmerile na humanitarno področje.¹⁸ Prva svetovna vojna je pomenila za društvo prelomnico, kar se je kazalo v njegovem nadaljnjem odnosu do družbe in takratnih perečih vprašanj. Slovenke so sprejele začetek vojne z velikim ogorčenjem in razočaranjem, predvsem zaradi nenadnega razkola med narodi. Iz poročil tega časa je čutiti bojazen pred bratomorstvom med Srbi in Slovenci: »Sami so poslali v Sarajevo sovražnega Franca Ferdinanda in še bolj sovraženo Zofijo, sami so aranžirali baš na dan obletnice srbskega junaškega poraza na Kosovem polju izzivalne vojaške manevre prav na bosansko srbski meji, sami so storili vse, da naščuvajo Srbe. . . Hrvat in Slovenec, ki bi bila rada vzkliknila: brat Srb, pojdi, da te objamem!, sta morala ubijati in moriti.«¹⁹

Ženstvo v teh trenutkih ni obupalo. S članicami društva na čelu so skušale prispevati svoj pozitivni delež v vojni. Hotele so dokazati, da so tudi ženske vredne in sposobne opravljati tudi moške državljanske pravice. To se je pokazalo, ko je v avstrijskem državnem zboru jugoslovanska delegacija nastopila za jugoslovansko deklaracijo, saj je šlo v boj zanjo vse naše ženstvo. Vodila ga je predsednica društva Franja Tavčarjeva (soproga Ivana Tavčarja). Vse članice društva in vse Slovenke so zbirale podpise za jugoslovansko deklaracijo. Njihovemu zgledu so sledile ženske po Dalmaciji, Istri in na Hrvaškem.²⁰

Po vojni je društvo veliko naredilo za osvoboditev zlasti na Angleškem nahajajočih se slovenskih vojnih ujetnikov. Akcijo za vojne ujetnike je vodila Marija Bajtova.²¹

Slovenke so povzdignile svoj glas tudi pri vprašanju pravične rešitve meja. Po iniciativi in zaslugi Pavle Hočevarjeve, bivše učiteljice na Ciril-Metodovi šoli v Trstu, so priredile Srbkinje v Beogradu 23. februarja 1919, ter Hrvatice v Zagrebu, velika ženska protestna shoda proti nasilni laški in nemški okupaciji slovenskega ozemlja v Trstu, na Goriškem, v Istri, Dalmaciji, na Kranjskem in Koroškem. Slovenke je v Beogradu zastopala članica društva Maša Gromova, v Zagrebu pa Alojzija Štebijeve, takratka predsednica Socialno gospodarskega kulturnega ženskega društva. 23. februarja je bil podoben protestni shod tudi v Ljubljani in Novem mestu, nato pa še v Slovenj Gradcu, Ptujju in na Bledu.

Po vojni so nekaj več pozornosti posvetile ženski izobrazbi ter razširitvi delovanja društva tudi na deželo. Društvo je razposlalo uglednim Slovenkam v manjših mestih in kra-

jih pozive, naj ustanove podružnice ali pa samostojna slovenska ženska društva. Tako so kmalu nastala nova društva v Novem mestu, Celju in Mariboru. Članice društva so se ponovno pričele zavzemati za ustanovitev društvenega lista, ki naj bi bil napreden, poljudno pisan, a nestranski. List naj bi se imenoval Naša volja. Zaradi velike draginje po vojni in zaradi generalnega štrajka tiskarjev je ta zamišljena propadla.²²

Že leta 1921 so nadaljevale staro prakso – s predavanji. V tem letu so priredile tri predavanja: Hinterlecknerjeva O materinstvu in O Dalmaciji in Dalmaticankah ter Marica Bartolova O morali in dvojni morali. V tem letu so se sicer predvsem pripravljale na kongres Narodnega ženskega Saveza (NŽS), ki bi moral biti septembra. Zaradi smrti kralja Petra pa je bil prestavljen na pomlad 1922. Pri Slovenkah je prevladalo mnenje, da se je s tem zaključila »dolgo, največjih borb in trpljenja, zmag in triumfov polno življenje«. ²³ Smrt kralja Petra, njenega »največjega junaka, njenega osvoboditelja«, je odjeknila kot velika izguba za Jugoslavijo.²⁴

Leta 1923 je bila glavna društvena skrb postaviti Dečji in materinski dom. Iz poročil društvenega delovanja in člankov v takratnih časopisih je razbrati veliko skrb za otroke, ki so jo Slovenke izražale na različne načine in si pri tem včasih prišle tudi navzkriž. Iz odbornic in članic društva so sestavile Mladinski odtok, v katerem so bile Vida Jerajeva, Marica Bartolova, Vera Albrechtova, Mara Grošljeva in Ilka Vaštetova, ki naj bi skrbel za razvedrilo otrok. S tem pa učiteljstvo ni bilo zadovoljno.²⁵ Ljubljankanke so si hotele urediti tudi svojo žensko bolnišnico, za kar so leta 1925 izvedle dobrodelne akcije. Še pred posvetovalnim sestankom organizacij, ki so jih sklicale, so se v časopisu Slovenec 6. marca že pojavile ostre kritike na SSŽD, češ da so druge institucije še bolj potrebne kot ženska bolnišnica.²⁶ Kaj se je dogajalo z žensko bolnišnico, iz nadaljnjih poročil ni bilo mogoče razbrati.

Za leto 1926 so si nikoli mirujoče društvene že zadale novo nalogo, pripraviti razstavo Slovenska žena. Slovenke so prav v razstavah videle način obveščanja javnosti o svojem delovanju. Najobsežnejša je bila razstava, ki je trajala od 26. junija do 6. julija 1926, ki jo je SSŽD priredilo s sodelovanjem drugih ženskih organizacij v Ljubljani na velesejmskem prostoru. Z razstavo so želele podati jasno sliko ženskega duševnega, nacionalnega, humanitarnega, umetniško-obrtnega dela od začetkov pa do leta 1925. »Pokaže naj, kako se je žena – Slovenka kvalificirala doslej kot socialna delavka, kot pisateljica, umetnica, umetnostna obrtnica, trgovka itd., kaj so strile razne ženske organizacije za Slovenkino prosveto in splošno korist itd.«²⁷

Iz vsega povedanega je razvidno, da pričetek društvenega angažiranja ženskam ni bil lahak, saj je bilo še vedno ukoreninjeno mišljenje, čaš da so ustvarjene samo za družino in vzgajanje otrok. Vendar so vztrajale in postale znane tudi v tujini. Predvsem se je zaupanje v Slovenke kazalo v tem, da so se tudi pri nas organizirali ženski svetovni kongresi.

Prve Slovenke, ki so se pričele zanimati za boljši položaj žensk, so to izražale v svojih črticah in pesmih. To so bile razgledane ženske, ki so vedele, kaj hočejo, in so bile zvečine samoukinje, predvsem pri učenju tujih jezikov. Največkrat omenjene slovenske feministke pa so bile Alojzija Štebi, pesnice Ludmila Poljančeva – Nataša, Fany Hausmanova, Kristina Schuler, Vida Jerajeva in Ljudmila Prunkova – Utva ter pisateljice Elvira Dolinarjeva – Danica, Lea Faturjeva, Marija Bartol – Nadliškova, Minka Govekarjeva, Zofka Kveder – Demetrovič, Marija Kmetova, Pavlina Pajk in Ivanka Klemenčič – Anžičeva.²⁸

Poleg teh pomembnih posameznic naj navedem še nekaj društev, v katera so se tudi vključevale Slovenke: društvo Jožefišče, Družba sv. Cirila in Metoda, Katoliško društvo za delavke v Ljubljani, Marijina družba, Zavod sv. Nikolaja, Slovenska krščanska ženska zveza, Organizacija oskrbnic vdov in sirot v Trstu, Klub Primork v Ljubljani, Kolo jugoslovanskih sester, Splošno žensko društvo v Gorici, Splošno žensko društvo v Celju, Društvo SHS žena za siročad, Prosvetna zveza ženskih organizacij v Mariboru, Društvo slovenskih učiteljic v Ljubljani ter Društvo za gojitev treznost v Ljubljani s podružnicami.

Ženske v političnem življenju, boj za žensko volilno pravico

SSŽD se je že v svojem začetnem delovanju zavzelo za izenačitev žensk z moškimi v političnem življenju. Tega problema so se članice lotile temeljito, najprej pa na področju zakonodaje. Društvo je naslovlilo prošnjo na »slavno poslansko zbornico državnega zbora« za spremembo 30. člena državnega zakona z dne 15. oktobra 1867 (št. 134 državnega zakona), ki se je glasil: »Mladoletne osebe in inozemci ne smejo biti člani političnih društev.«²⁹ Po takratnem tolmačenju zakona so bile namreč ženske izključene iz članstva teh društev in bile s tem »ponižane v svoji človeški in ženski dostojnosti, kajti polnoletne, razumne in izobražene žene, ki vrše svoj odgovornosti polni materinski poklic in žene, ki so se izkazale tudi pri delu za svoj kruh jednakovredne z možmi, so postavljene na isto stopnjo z mladoletnimi, ki se še ne zavedajo svoje odgovornosti in ne razumevajo javnih naprav.«³⁰ »Ponižane pa so žene tudi v svojem naravnem ponosu«, ³¹ saj so bile v svoji domovini postavljene v enak položaj kot tujci, ki pa ne more-

jo imeti enakega interesa za tujo deželo, kot za svojo. Prav izločanje žensk iz politične vzgoje je bila za takratno javno življenje velika izguba. Ženske so se bale posegati v javne zadeve, saj zanje niso imeli razumevanja. Zanimivo je, na kakšne argumente so se oprle v svoji prošnji za večji vpliv žensk v političnem življenju. Zapisale so: »Tako ne morejo niti svoje otroke, bodoče državljane, pripravljati na pravo javno delovanje in morajo brez interesa gledati javno delovanje svojih soprogov in sinov, ki iz same ozkosrčnosti drže ženo – pogosto v veliko škodo – v politični nevednosti, da na ta način same postanejo stroj oziroma načina nazadnjaštva.«³² Zato jim je bil prvi cilj politična vzgoja žensk, predvsem mater. Ženske so dokazale svoje zmožnosti na vseh področjih, kolikor so jim bila dotlej dostopna. Zdi se, da so jih tudi gospodarske razmere vedno bolj silile iz domačega zatišja v javno življenje. Ves čas so si prizadevale vzdrževati enako stopnjo izobrazbe z mošči. Vedno so bile prisotne v boju za svobodo vesti in domovine. Najbrž so prav zaradi tega čutile potrebo, zmožnost in dolžnost, da se vključijo v zadeve javnega življenja. Mednje pa so štele tudi volilno pravico. Pri spremembi volilnega reda so želele, da bi bila ženskam dana splošna, enaka, direktna in tajna volilna pravica. V takratnem volilnem redu so bile namreč od volitev popolnoma izključene, oziroma jih je le majhen del lahko volil po pooblastilih, »kakor osebe, ki nimajo dovolj razumov in razsodnosti«, kot so zapisale v svoji prošnji. In dalje: »Žene pa so kakor možje podložne vsem zakonom, zato zahteva tudi pravičnost, da imajo pri enakih dolžnostih enake pravice in nikakor se ne da opravičiti, da bi se v državi, ki ji je temelj enakopravnost, ne dale enake pravice tem, ki imajo enake dolžnosti.«³³

Z zahtevo po splošni in enaki aktivni in pasivni volilni pravici v Narodno skupščino in vsa samoupravna zastopstva so se prvič organizirale in protestirale v javnosti na manifestacijskem shodu v Ljubljani 9. oktobra 1908. V tem času so že vse evropske države, razen balkanskih in romanskih, priznale ženskam iste politične pravice, kot so jih imeli moški. Posledice njihovega udejstvovanja v političnem življenju so bile v teh državah ugodne za napredek.³⁴ Naše ženske so oporekale politikom in državnikom, ki so vedno predstavljali državo kot demokratično, kar pa očitno ni držalo, saj prava načela demokracije zahtevajo enakost vseh državljanov, ne glede na spol. Prav na ta načela so se oprle, ko so zahtevale popolno politično izenačenje z moškimi. Leta 1919 so članice SSŽD sklenile, da bodo zastopale vse interese brez političnega ozadja. Na predlog Karle Modic so sprejele resolucijo, v kateri so zahtevale:

a) aktivno in pasivno volilno pravico ženstva za vse zakonodajne zastope, okrožne, ob-

činske in druge vrste

b) zastopstvo ženstva v vseh korporacijah, ki so odločale o šolskih, mladinskih, zdravstvenih, kulturnih in »opravizoričnih«³⁵ ter sploh javne blaginje tičočih se zadev

c) izenačenje naslovov in plač ženskih državnih in zasebnih nastavljenih uslužbenk in uradnic z moškimi

č) odpravo otroškega dela v obrti, industriji in kmetijstvu ter odpravo nočnega ženskega dela

d) ženske zastopnice pri porotnih sodiščih

e) človekoljubno skrbstvo za vdove in sirote ter za nezakonske matere in nezakonske otroke

f) ločitev zakona in pravico, da se ločeni zakonci lahko zopet poročé.³⁵

Za prve štiri omenjene zahteve so se opredelile že leta 1914, z leti pa so svoje zahteve razširile, jih vedno bolj konkretizirale in dopolnjevale. Z leti so bile tudi vedno bolj odločne in prepričane v pravilnost svojih zahtev. Kljub njihovi odločitvi o apolitičnosti svojih interesov, pa to vedno ni bilo možno. Jugoslovanska demokratska stranka (JDS) je npr. leta 1919 zaprosila SSŽD za nekaj govornic, ki bi govorile na ženskih shodih njihove stranke. Stranka jim je dala v premislek tudi izvolitev ženske kot zastopnice JDS v pokrajinski deželni zbor. Ker so menile, da gre za koristi ženstva sploh, so sklenile ugoditi želji tajništva JDS.³⁶

V želji, da bi se lahko bolj posvetile reševanju vprašanja ženskih pravic, so zastopnice večine ženskih društev v Jugoslaviji ustanovile poseben odbor, 23. septembra 1923 pa so ustanovile tako imenovano Feministično ali-anso Kraljevine SHS.³⁷ Glas svobode je takrat poročal: »23. septembra so zastopnice večine ženskih društev v Jugoslaviji ustanovile poseben odbor za boj za ženske pravice. Po daljši, resni debati (če izvezamemo bizantinski pozdravni govor predstavnice narodnih dam in skrajno neumesten, skoro komičen nastop zastopnice katoliškega ženstva) je bil soglasno sprejet program.«³⁸ Program je vseboval zahtevo po splošni in enaki volilni pravici za ženske, za vse zakonodajne in avtonomne zastope, pod enakimi pogoji, kot so jih imeli moški. Volilno pravico žensk je Feministična ali-ansa imela za sredstvo za popolno osvoboditev žensk. Zahtevale so nove določbe, ki naj bi se vnesle v novi državljanski zakonik, in sicer:

– poklic žene – matere in gospodinje naj bi se priznal kot produktiven; zaradi tega bi bilo potrebno ženo izobraziti za ta poklic in dati ženi – gospodinji vpliv na gospodarsko politiko

– poročena žena naj bo ekonomsko neodvisna

– prizna naj se oblast staršev nad otroki

– zaščititi naj se družinsko življenje tako, da

se z zakonom zagotovi obstoj matere in otrok

- spremeni naj se dedno pravo v izenačenje soprogov in otrok (obeh spolov).

Poleg tega pa je Feministična aliansa zahtevala še:

- ureditev šolstva za deklice in dečke
- popolno svobodo za napredovanje žene v poklicu, ki ga opravlja
- da se da ženam priložnost, da se udeležijo zlasti na vodilnih mestih prosvetnega in socialno političnega resorja.

Za splošni napredek življenja pa so zahtevale:

- sistematično izvedeno državno zaščito otrok in mladine s sodelovanjem privatnih organizacij
- propagando za higienski način življenja
- boj proti alkoholizmu
- boj proti korupciji
- uveljavljanje enakih moralnih principov za moža in ženo
- zatiranje prostitucije in
- popolno izenačenje nezakonskih otrok z drugimi otroki.³⁹

Jugoslovanska feministična aliansa je skušala omogočiti ženskam udeleževanje v javnem življenju. Kot eno izmed sredstev pri tem so jim bile tudi javne manifestacije za volilno pravico, kar pa je bila le ena izmed številnih zahtev, ki so jih imele ženske. Tudi v tej ženski organizaciji je očitna razširitev programa, kar je po mojem mnenju posledica neuspešnega izpolnjevanja zadanega programa.

Slovenke so bile nezadovoljne s svojim političnim življenjem. Prizadele so jih posledice strankarskih bojev in razhajanja prijateljev zaradi politike in različne strankarske pripadnosti. Ogorčene so bile tudi nad tem, da se pri napredovanju pri delu ni upoštevala sposobnost, temveč pripadnost vladajočim strankam. Strokovnjaki so bili potisnjeni ob stran.⁴⁰ Slovenke so se potegovale za delavke, za njihove pravice. Ženske so se zavedale, da je njihovo delo posledica kapitalističnega gospodarstva in da to povzroča razpad družine. Kot je znano, so bile ženske slabše plačane. Zaradi slabega položaja delavk je Zveza neodvisnih strokovnih organizacij (ZNSO) za Slovenijo glede ženskega dela sprejela resolucijo o sodelovanju žensk v strokovni organizaciji. ZNSO si je zadala nalogo, »da jo pritegne kot enakovrednega člana, kot aktivno boriteljico za izboljšanje proletarskega življenja in za pravičnejši ustroj nove človeške družbe.«⁴¹ Za izboljšanje položaja delavk se je leta 1922 zavzelo tudi SSŽD. Sprva predvsem za izboljšanje gmotnega položaja magistrskih oficijantk. Moški, ki so opravljali isto delo kot ženske, so namreč imeli možnost napredovanja v teku leta v revidente in nadrevidente, ženskam pa to ni bilo omogočeno. Zato so sestavile spomenico z zahtevo, da za isto delo kot moški dobe tudi enako plačilo. V tem času so bile

prizadete tudi delavke, katerih možje so bili zaposleni v privatnih podjetjih. Za čas, ko so bili možje vpoklicani v vojaško službo, so zahtevale od države preživnino za žene in otroke, ki so s tem izgubili svojega rednika. Za pomoč pri rešitvi tega problema je SSŽD prosilo Narodni ženski Savez (NŽS) v Beogradu, da bi se pri vojnem ministrstvu zavzel za te družine. Vendar brez uspeha. Neuspešna je bila tudi prošnja za odobritev draginjskih doklad državnim nastavljenkam, tudi za nezakonske otroke, če so morale zanje same skrbeti.⁴²

V letih 1925/1926 se je pri nas že kazala gospodarska kriza, ki je nato zajela ves svet. To je bilo vidno predvsem v stopnjevanju davčne obremenitve slovenskih davkoplačevalcev. Uveden je bil nov 3/10% davek na telesno delo. S tem so bile precej prizadete prav revne, zlasti uradniške družine. Prizadelo je tudi šivilje in druge obrtnice, za katere je bil novi davek katastrofalen. Pobiranje in evidenca davka na telesno delo je najbrž prisililo vlado k ustanovitvi novega uradništva, kontrolnih komisij, pozvedovalnih organov. Pri družinah in obrtnicah je prav to izzvalo dodatno razburjenje, jezo in prepire med delodajalkami in delojemalkami. SSŽD se je na svojih javnih sejah, 2. decembra 1925 in 13. januarja 1926, zavzelo za ukinitev zakona o davku na telesno delo v naslednjem davčnem letu. O svoji zahtevi je društvo seznanilo bralce Jutra, kjer so 1. januarja 1926 objavili članek z naslovom *Gospodinje protestiram*.⁴³

V 30-letnem delovanju SSŽD se je vidno povečalo število izobraženek. Visoke šole so bile namreč Slovenkam do prve svetovne vojne praktično nedostopne, svojega vseučilišča pa niso imele. Za študij v tujini je bilo potrebno mnogo denarja in borbe s konservativizmom, saj je bilo povsod polno predsodkov do samoosvojitve ženske. Študirati so smele filozofijo, medicino in farmacijo, pa še to na posebno prošnjo.⁴⁴ To stanje se je po vojni povsem spremenilo, zlasti še po letu 1920. Ženski so bili takrat že dostopni vsi javni poklici, izvzemši sodniškega, pa tudi tu je že bilo čutiti določene premike. Svečeniški poklic je bil ženski odprt le v protestantski cerkvi. Izboljšal se je nekoliko tudi položaj delavk. Osrednji urad za zavarovanje delavcev je npr. leta 1926 izkazal 474.610 zavarovanih delavcev in delavk; med temi je bilo 107.631, torej 22%, žensk. V tem času se je povečalo število služkinj, bilo jih je kar 84% vseh delavk. Sledile so delavke v industriji in končno v prometu.⁴⁵

OPOMBE

1. Nekoliko besedic o ženskem vprašanju. Iz spisov Pavline Pajkove. Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL), Slovensko splošno žensko društvo (SSŽD)
- 2. Poročilo tajnice Minke Goverkarjeve (M. G.), 11. 9. 1921; ZAL, SSŽD, fascikel (f.) 1 —

3. Prav tam — 4. Prav tam — 5. Slovenski narod, št. 26, 3. 2. 1909 — 6. Poročilo - 1901; ZAL, SSŽD, f. 2 — 7. Poročilo tajnice - 1902; ZAL, SSŽD, f. 2 — 8. Poročilo tajnice M. G., dne 11. 9. 1921; ZAL, SSŽD, f. 1 — 9. Katja Vodopivec, Ekonomski položaj žene na območju današnje LR Slovenije v 100 letih — 10. Poročilo tajnice l. 1902; ZAL, SSŽD, f. 2 — 11. Prav tam — 12. Poročilo tajnice M. G., dne 11. 9. 1921; ZAL, SSŽD, f. 1 — 13. Letna poročila - 1901; ZAL, SSŽD, f. 2 — 14. Blagajniška poročila 1901, 1902, ...; ZAL, SSŽD, f. 2 — 15. Poročilo - 1901, ZAL, SSŽD, f. 2 — 16. Poročilo tajnice M. G., dne 11. 9. 1921; ZAL, SSŽD, f. 1 — 17. Letna poročila 1902 in 1904; ZAL, SSŽD, f. 2 — 18. Splošno žensko društvo v Ljubljani. Članek M. G., 16. 10. 1924; ZAL, SSŽD, f. 1 — 19. Letna poročila - 1918; ZAL, SSŽD, f. 2 — 20. Prav tam — 21. Poročilo tajnice M. G., dne 11. 9. 1921; ZAL, SSŽD, f. 1 — 22. Letna poročila - 1919; ZAL, SSŽD, f. 2 — 23. Letna poročila - 1922; ZAL, SSŽD, f. 2 — 24. Prav tam — 25. Letna poročila - 1923; ZAL, SSŽD, f. 2 — 26. Letna poročila - 1925; ZAL, SSŽD, f. 2 — 27. Načrt o vsebini razstave iz leta 1926; ZAL, SSŽD, f. 2 —

28. Kratki življenjepisi znanih Slovenk; ZAL, SSŽD, f. 2 — 29. Kartoteka obstoječih društev v Sloveniji (Ljubljani); ZAL, SSŽD, f. 2, Opis delovanja Društva slovenskih učiteljic v Ljubljani. ZAL, SSŽD, f. 5, Društvo za gojitev treznosti v Ljubljani; ZAL, SSŽD, f. 1 — 30. Slavna zbornica poslancev državnega zbora (prošnja). ZAL, SSŽD, f. 1 — 31. Prav tam — 32. Prav tam — 33. Peticije in resolucije, Visoka poslanska zbornica. ZAL, SSŽD, f. 4 — 34. Resolucija; ZAL, SSŽD, f. 3 — 35. Občni zbor, 23. 2. 1919; ZAL, SSŽD, f. 6 — 36. Seja glavnega odbora, 10. 4. 1919; ZAL, SSŽD, f. 6 — 37. Letna poročila - 1923; ZAL, SSŽD, f. 2 — 38. Ženski vestnik, Feministična alijansa in mi. Glas svobode št. 25, 4. 10. 1923, str. 3 — 39. Prav tam — 40. Vida Lapajne, Žena podpora državi, referat SSŽD 1.12. 1928 ZAL, SSŽD, f. 1 — 41. Glas svobode št. 26, 11. 10. 1923, str. 4 — 42. Letna poročila - 1923; ZAL, SSŽD, f. 2 — 43. Letna poročila - 1926; ZAL, SSŽD, f. 2 — 44. Katja Vodopivec, Ekonomski položaj žene na območju današnje LR Slovenije v 100 letih — 45. Delo in stremenje Jugoslovenk. Poročilo Minke Govekarjeve o letošnjem kongresu NŽŠ v Splitu (izrezek časopisa iz leta 1929). ZAL, SSŽD, f. 6.

